

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ
Γ' ΛΥΚΕΙΟΥ ΘΕΩΡΗΤΙΚΗΣ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ
29 ΜΑΪΟΥ 2008
ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

Διδαγμένο κείμενο

A. Μετάφραση

Έτσι λοιπόν κάθε ειδικός αποφεύγει την υπερβολή και την έλλειψη και επιζητεί το μέσο και αυτό επιλέγει, όχι το από καθαρά ποσοτική άποψη μέσο αλλά το σε σχέση προς εμάς.

Αν λοιπόν κάθε τέχνη εκπληρώνει σωστά το έργο της με αυτόν τον τρόπο, αποβλέποντας δηλαδή στο μέσο και κατευθύνοντας τα έργα της σε αυτό (γι' αυτό συνηθίζουν να λένε στο τέλος για τα τέλεια έργα ότι δεν είναι δυνατό ούτε να αφαιρέσουμε ούτε να τους προσθέσουμε τίποτα, γιατί η υπερβολή και η έλλειψη φθείρουν την τελειότητα, ενώ η μεσότητα τη διαφυλάσσει - και οι καλοί τεχνίτες, όπως λέμε, εργάζονται αποβλέποντας σε αυτή), και αν η αρετή είναι ακριβέστερη και ανώτερη από κάθε τέχνη, όπως ακριβώς και η φύση, μπορεί να έχει για στόχο το μέσο. Και εννοώ την ηθική αρετή, γιατί αυτή έχει σχέση με τα συναισθήματα και τις πράξεις, και αυτά είναι εκείνα στα οποία υπάρχει υπερβολή και έλλειψη και το μέσο.

B.

B1. Από αυτήν την ενότητα αρχίζει η προσπάθεια του Αριστοτέλη να προσδιορίσει το ότι η αρετή βρίσκεται στη μεσότητα. Βρίσκεται μπροστά στην ανάγκη να διευκρινίσει την έννοια μεσότητα. Αρχικά, δίνει τα στοιχεία της διαιρετότητας «εν παντί-θη συνεχει και διαιρετω» και τις δυνατότητές της «έστι λαβειν...ίσον». Στη συνέχεια, επισημαίνει ότι ο καθορισμός της έννοιας αυτής είναι δυνατός κατά δύο τρόπους: «κατ' αυτό το πραγμα / κατά το πραγμα / το του πράγματος» που είναι η αντικειμενική, αριθμητική μεσότητα και χαρακτηριστικά της έχει: α) είναι μία «όπερ έστι έν» και β) είναι ίδια για όλους «και το αυτό πασι». Εκφράζει την ίση απόσταση του μέσου από τα δύο άκρα, έχει αντικειμενικό χαρακτήρα. Η υποκειμενική, η «προς ημας», μεσότητα έχει τα εξής χαρακτηριστικά: α) δεν έχει το στοιχείο της υπερβολής ούτε της έλλειψης «μήτε πλεονάζει μήτε ελλείπει» β) δεν είναι μία ούτε ίδια για όλους «ουχ εν ουδέ ταντον πασι». Είναι δηλαδή η μεσότητα που έχει επιλεγεί από το λόγο, μια μεσότητα λογική που συνδέεται με την αναλογία και το μέτρο. Επιπλέον, έχει το στοιχείο της προαίρεσης «επιστήμων...αιρείται», δηλαδή αναφέρεται στην πρόθεση, την ελεύθερη απόφαση.

Τις δύο αυτές βασικές θέσεις ο Αριστοτέλης τις στηρίζει σε παραδείγματα. Για την πρώτη περίπτωση της «κατά το πράγμα» μεσότητας το παράδειγμα είναι αριθμητικό. Σύμφωνα λοιπόν με την αριθμητική το έξι είναι το μέσο διότι υπερέχει του δύο κατά τόσες μονάδες καθ' όσες υπερέχεται του δέκα «τα έξι μέσα λαμβάνουσι...υπερέχεται». Συγκεκριμένα, ο Αριστοτέλης αναφέρεται στην αντικειμενική θεώρηση της μεσότητας, αυτήν που έχει ως μέτρο τα πράγματα και

απορρέει από αυτά, από παρατηρήσεις και μετρήσεις «κατά την αριθμητική αναλογία».

Στη δεύτερη περίπτωση της «προς ημας» μεσότητας, που δεν προσδιορίζεται όπως η προηγούμενη «το δε προς ημας ουχ ούτω ληπτέον», ο Αριστοτέλης παραθέτει το παράδειγμα του Μίλωνα. Αν σε έναν αθλητή οι δέκα μνες τροφή είναι πολύ, οι δύο μνες λίγη, στην περίπτωση αυτή ο γυμναστής δεν πρέπει να προσδιορίσει έξι μνες, διότι μπορεί να είναι λιγότερη ή περισσότερη τροφή σε σχέση με αυτή που χρειάζεται ο συγκεκριμένος αθλητής «ου γαρ ει τω δέκα...ολίγον». Η ποσότητα δηλαδή της τροφής μεταβάλλεται και διαφοροποιείται ανάλογα με τον αθλητή, τις συνθήκες, τον τύπο κτλ. Για παράδειγμα, για τον Μίλωνα, έναν αθλητή φαινόμενο με καταπληκτική δύναμη που έτρωγε πάρα πολύ, η ποσότητα των δέκα μνων μπορεί να είναι λίγη, και τον αρχάριο αθλητή όμως ίσως είναι μεγάλη «Μίλωνι μέν...πόλύ». Το ίδιο ισχύει και για τα άλλα αγωνίσματα «Ομοίως...πάλης».

B2. Ο Αριστοτέλης για να καταλήξει στο συμπέρασμα ότι η αρετή έχει ως στόχο της μεσότητα, συγκρίνει την τέχνη/επιστήμη, την αρετή και τη φύση. Πρέπει από την αρχή να επισημανθεί ότι οι όροι επιστήμη και τέχνη είναι σχεδόν ταυτόσημοι. Με τους όρους αυτούς ο Αριστοτέλης εννοεί την έλλογη και πετυχημένη κατασκευαστική δραστηριότητα.

Σύμφωνα με τον Σταγειρίτη, τέχνη, αρετή και φύση έχουν ένα κοινό χαρακτηριστικό γνώρισμα, και οι τρεις έχουν τη δυνατότητα δημιουργίας κάποιας μορφής: η τέχνη μορφοποιεί το υλικό της, η φύση δημιουργεί επίσης μορφές, η αρετή δίνει μορφή στην προσωπικότητα του ανθρώπου.

Η αρετή είναι ακριβέστερη και ανώτερη από την τέχνη «η δ' αρετή πάσης τέχνης ακριβεστέρα και αμεινών εστί», γιατί μορφοποιεί στην ουσία τον άνθρωπο. Αλλά και η φύση είναι ανώτερη από την τέχνη «ώσπερ και η φύσις», γι' αυτό η τέχνη μιμείται την φύσιν.

Ωστόσο η ανωτερότητα της φύσης έναντι της τέχνης θεμελιώνεται στο γεγονός ότι στη φύση κάθε όν κατευθύνεται προς ένα σκοπό, στην τελειότητα, ενώ το έργο τέχνης μένει αμετάβλητο, δεν τείνει πουθενά.

Το κριτήριο που χρησιμοποιεί στο συσχετισμό αυτό ο φιλόσοφος είναι ακριβώς ότι τα έργα της τέχνης δεν μεταβάλλονται, δεν αναφέρονται σε κάτι άλλο, ενώ η φύση μεταβάλλεται, κατευθύνεται προς κάποιο σκοπό. Άρα το κριτήριο είναι η μεταβολή και η συνεχής βελτίωση και τελείωση.

Σύμφωνα με την Αριστοτελική θεωρία και στην ηθική αρετή υπάρχει βελτίωση και εξέλιξη, μια και αποσκοπεί στην ηθική τελείωση του ανθρώπου. Η ανωτερότητά της έναντι των δύο άλλων εννοιών έγκειται στο γεγονός ότι το υλικό που μορφοποιεί είναι ο ίδιος ο άνθρωπος και αποτελεί για τον άνθρωπο το μέσο για την ολοκλήρωση της φύσης του.

B3. Η απάντηση στην ερώτηση της εισαγωγής εντοπίζεται στις σελ. 152-153 «Η ψυχή του ανθρώπου ... ηθικές και διανοητικές».

- B4.** αναλογία: παράλογος, λογική
ληπτέον: παραλαβή, ανάληψη
αιρείται: διαίρεση, αιρετικός
άγουσα: άγμα, διαγωγή
προσθιναι: θήκη, διάθεση

Αδίδακτο κείμενο

Γ. Εγώ λοιπόν με τον καλύτερο δυνατό τρόπο έχω διατυπώσει την κατηγορία, αλλά γνωρίζω ότι οι υπόλοιποι από τους ακροατές διερωτώνται με ποιο τρόπο τέλος πάντων τόσο εξονυχιστικά μπόρεσα να εξιχνιάσω τα αδικήματά τους, ενώ αυτός γελά σε βάρος μου, γιατί δεν έχω πει ούτε το ελάχιστο μέρος από τα ελαττώματα που τους χαρακτηρίζουν. Εσείς, λοιπόν, αφού αναλογιστείτε και όσα έχω πει και όσα έχω παραλείψει, με πολύ μεγαλύτερο μένος να τον καταδικάσετε, αφού λάβετε υπόψη ότι προκύπτει η ενοχή του από την καταγγελία, ενώ για την πόλη αποτελεί μεγάλη ευτυχία η απαλλαγή από τέτοιους πολίτες. Διάβασέ τους λοιπόν τους νόμους και τους όρκους και την καταγγελία.

Γ1 α. καταγελῶεν
εἶπετε
ἐξευρίσκειν
καταψηφιῶνται
παραλέλειπται

Γ1 β. ταύταις
ἀμαρτήμασι
μάλα
μεγίστας
πόλι

Γ2 α. «τῶν ἀκροωμένων»: ουσιαστικοποιημένη επιθετική μετοχή ως γενική διαιρετική στο «οἱ ἄλλοι»
«ἐξευρίειν»: αντικείμενο στο «ἐδυνήθην», τελικό απαρέμφατο
«τούτων»: γενική υποκειμενική στο «ἀμαρτήματα»
«αὐτοῦ»: αντικείμενο στο «καταψηφίσασθε»
«ἐνθυμηθέντες»: επιρρηματική χρονική μετοχή στο «καταψηφίσασθε» (δηλώνει το προτερόχρονο), συνημμένη στο «ὕμεις»
«τοιούτων»: επιθετικός προσδιορισμός στο «πολιτῶν»

Γ2 β. α) «ὅπως ποθ' ... ἀμαρτήματα»: δευτερεύουσα ονοματική, πλάγια ερωτηματική πρόταση μερικής άγνοιας, εισάγεται με το αναφορικό επίρρημα του τρόπου «ὅπως», εκφέρεται με οριστική γιατί εκφράζει το πραγματικό (στο παρελθόν), αντικείμενο στο «θαυμάζουσι».

β) «ὅτι οὐδέ ... κακῶν»: δευτερεύουσα επιρρηματική, αιτιολογική πρόταση, εισάγεται με τον αιτιολογικό σύνδεσμο «ὅτι» (δηλώνει αντικειμενική αιτιολογία και εξαρτάται από το ψυχικού πάθους ρήμα «καταγελά»), εκφέρεται με οριστική γιατί δηλώνει το πραγματικό (στο παρελθόν), λειτουργεί ως επιρρηματικός προσδιορισμός της αιτίας στο «καταγελά».